

Dr. Deme Tamás

Pedagógustábor – környezeti nevelés

A Háló (katolikus közösségek Kárpát-medencei hálózata) és egy budapesti ökumenikus pedagógus műhely (Sándor Kör) közösen rendezett intenzív pedagógus továbbképző táborai sokak számára lettek modellértékűek. Az erdélyieknek azért, mivel ezen továbbképzések legtöbbször a szívközei „erdőtúli tájat” választotta táborhelyül. A fiatalok számára azért, mert tanulhattak a „korábban születettektől”, a gyakorló „ősbövényektől”, a mindennapok harcaiban edzettektől. Az idősebbeknek pedig valóságos felüdülés, szellemi fürdés volt ez a fajta tábor. Itt találkozhattak a mindenre rákérdező fiatalokkal s a nagyon távoli lelki (anyanyelvi, szakmai, emberi) testvérekkel. Ezekben a (jó értelemben vegyes) táborokban ugyanis a Komárom- és Nyitra-környékiek voltak együtt Szabadka-vidéki vajdaságiakkal, észak-erdélyi szórványból jövők a háromszékiekkel, udvarhelyszékiek és csíkiak a patiumbeliekkel, s dunántúliak a Burgenlandból (vagy akár Chicagóból) hazatértekkel. S mégsem ez volt a legfőbb tábori érték. Hanem a megújulás – szakmailag, emberileg. Ilyen tábor volt az is, amelyet *Környezet és nevelés* címmel szerveztünk tavaly júliusban Illyefalván. Ezen tábor célja a nevelők környezeti nevelési viszonyainak rendezése, tudatosítása volt.

A helyszín nem véletlen. Aki már volt a Kató Bélák által létrehozott európai színvonalú, Kovászna megyei KIDA (Keresztény Ifjúsági Diakóniai Központ) vendége, az tudja: Illyefalva a világ közepe. Reménységsgiget. Gondolaterdő. Békességforrás. Itt akár a nevelés jövője is megváltható.

A táborban elhangzott előadások a környezetre figyelés lehetőségeire, kérdéseire kerestek megoldást és választ. „Van-e esélye napjainkban életkörülményeink jobbításának, a környezeti nevelésnek? Miféle természeti, társadalmi, szellemi környezetben élünk? Tudunk-e termővé tenni tájat, társadalmat, kultúrát? Segít-e az ökológiai szemlélet és az ökumené a jogi, művészeti, tudományos, vallási, társadalmi megújulásban? Van-e felelősség nevelőkben, szülőkben, világi és vallási közösségekben? Nevelhető-e közösség, társadalom? Hogyan él együtt a magyar, román, cigány, szerb és más nemzetiségű lakosság? Miképp javítható viszonyunk cigány testvéreinkkel, másnyelvű szomszédainkkal? Van-e szolidaritás a városokban, falvakban, diaszpórákban, sorsvállalásban együtt élő emberek között?” – olvashatták a táborlakók a meghívólevélben felvetett kérdéseket. Mint ebből is kiderül, a környezet itt mindenféle viszonyulás gyűjtőfogalma volt. Nemcsak természetvédelemről, vagy veszélyes hulladékok elleni védekezésről volt szó, hanem a társadalmi, szellemi környék hatásairól is. A tág értelemben vett emberkörnyezetről, amelyben élünk, vagy élni szeretnénk.

Az intenzív pedagógus tábor előadói és résztvevői, az erdélyi, magyarországi, felvidéki és vajdasági pedagógusok, tanárjelöltek újra és újra szembesülhettek az előadások során azzal a szomorú ténnyel, ami sajnos ma is jellemzi az iskolai oktatást: a mennyiségi ismeretátadáson alapuló oktatás elnyomja a differenciált, összefüggéseket látó (holisztikus), egységben gondolkodó szemléletet. Ennek a diákokra gyakorolt hatását mindennap látjuk.

A budapesti ELTE tanárképző főiskolai karának kémikus tanára részletesen kifejtette nézeteit az ember és környezete kapcsolatáról. Szerinte az ember lehet *ura, sáfára és része* a világnak, ám bárhogy tekint is önmagára, nemcsak jogai, hanem kötelességei is vannak környezetével szemben. A ma embere egyre inkább háttérbe szorítja azt a tényt, hogy ő nemcsak ura, hanem része is a természetnek, így nemcsak embertársait akarja feleslegesen legyőzni, hanem magát a Természetet is. Feledvén az ókori görögök figyelmeztetését (önmaga megismerésének s a mértéktartásnak kötelezettségét), a ma embere mértéktelen fogyasztásával felgyorsítja a világ tönkretételét, a levegőt, az élővilág szennyezését. Minderre az állandó csúcsteljesítményre irányuló birtoklási vágya ösztönzi. Erről a kettős, egymással szembenálló világszemléletről (a „birtokolni vagy létezni” beállítódásról) írt annak idején a pszichológus Erich Fromm is. A környezeti nevelést népszerűsítő Victor tanár úr előadásának mottója a Schumachertól régóta ismert „A kicsi szép!” (small is beautiful) felismerés volt. Hangsúlyozta: a nevelőnek meg kell próbálni felfedeztetni diákjaival a legapróbb dolgokban is a szépet, a csodát, és így talán a mértékletességre való nevelés is hatékonyabb eredménnyel jár majd. Szerinte minden tantárgy tanításába beiktatható a környezeti nevelés. Példa erre a történelem, az irodalom, hiszen mindkettő az ember – környezetre irányuló – társas érzelmi reagálásának a lenyomata. S az ökológia az a tudomány, amely környezeteink közös háztartás vezetésének, gondozásának, megjavításának a felelősségteljes terepe lehet.

A tábor vezetője, a Pécsi Tudományegyetem Tanárképző Intézetének pedagógiai kutatója, oktatója (D. T.) szerint környezeti nevelés csak egymásra figyeléssel lehetséges. Egymás környezete vagyunk. A tanár, ha megfelelő viszonyt alakít ki tanítványaival, ha megteremti a társaslelki kapcsolat kölcsönösségét, ha lemond az egyoldalú kommunikációról, akkor létrejöhét a természetes pedagógiai alapviszony. Az kérdező, akinek szüksége van rá. A hallgató nem marad „hallgató”, hanem kíváncsiságtól égő, állandóan kérdező, felfedező lény. Jó partnere lehet ebben

a nevelője, aki immár nem „oktat”, hanem szíves közlékenységgel „viszonyul” az adott növendékek igényeihez. Sohasem fordul elő, hogy „leadja az anyagot”, inkább közösen tárják fel a probléma lényegét, s közösen keresik a megfelelő megoldásokat.

A környezeti kultúra megőrzéséhez és átadásához a *viszonyelvű pedagógián* keresztül, a „*növekedvén nevelés*” karácsony sándori szemléletén át is vezethet út. A nevelésben minden a kölcsönös kommunikáción és a nevelő-növendék viszonyon múlik. Az interdiszciplinaritás, a tantárgyak közötti éles határvonalak ledöntésével, a környezeti tapasztalatok közötti összefüggések felfedeztetésével a diák nem epizódszerűen, szétdarabolva fogja fel a világot, hanem a természeti, ember alkotta és kulturális környezetére globálisan kapna rálátást. Az iskola a gyermek holisztikus, azaz teljesség elvű, megfigyeléseken alapuló megismerő tevékenységét fejleszthetné a jelenlegi merev tantárgyi kukucskálás helyett, amely ma még megnehezíti a gyerek eligazodását a világban. Az emberiségnek nem világ-szelet, de a teremtett világ teljessége rendeltetett. Mindenhez közünk van. De nem mindegy, hogyan.

A nyelvet és a művészetet, mint jel- és jelképrendszert, az ember és környezete közötti társas értelmi, illetve társas érzelmi viszony szülte. A művészeti környezetről tartott előadásában Andrásfalvy Bertalan, a Pécsi Tudományegyetem néprajz professzora (volt kulturális miniszter) azt hangsúlyozta, hogy a művészeti nevelés mellőzése a száraz tudományosságra és elméletre beállítódott iskolai oktatásban káros hatással lehet a gyermeki lélekre. A művészetek által az ember azokat a felgyülemlett érzelmi feszültségeit is levezetheti, s kifejezheti (lásd: ballada, mese), amelyek visszatartása, gátlása még az öngyilkosságok nagy számú elkövetésében is szerepet kap. A művészeti kifejezés újra beemelése a nevelésbe talán kilátástalan helyzetekben is gyógyírt nyújthatna a diákok számára. Andrásfalvy Bertalan saját kutató-gyűjtő néprajzi munkásságának erdélyi példáival illusztrálta a népművészet, a helyi folklór, irodalom tanításának pozitív hatását az egyetemes kultúrára. Külön érdekessége volt fejtegetésének a nem-verseny jellegű népi játékok, táncok elemzése. Állandó versengésre kényszerített korunk szerinte sóvárog azokra a békességes emberi együttlétekre, játékokra, amelyek példái bőséggel megtalálhatók a népi kultúra közösségi, művészi formáiban, alkalmáiban.

Mezey Katalin költő és Oláh János író–szerkesztő, az irodalmi környezetről szólva szomorúan állapították meg, hogy az utóbbi évtizedekben az irodalom, mint érték háttérbe szorítódott és a ma embere csak divatot űz az irodalomból. Így a valóban értékes művek és fontos szerzők kiszorulnak az iskolai oktatásból, a színházakban a szellemi elkényelmesedés miatt mellőződik a komoly magyar színdarab, a könyvesboltokból is kiszorulnak a magyar verseskötetek, hiszen többnyire csak a divatos külföldi regényekre van igény. Tőlünk, tanároktól függ, hogy ez a későbbiekben másképp lesz-e! Költői jelenlétük a táborban igen nagy segítséget jelentett a művészi jelképrendszer megismeréséhez. A továbbiakban több táborlakó mutatta be saját irodalmi alkotásait. Ezeken keresztül mélyültek el a barátkozások.

Borhidi Attila, pécsi egyetemi tanár, akadémikus növényészeti előadásában szellemesen mutatta be, hogy a növényvilágban éppúgy érvényesülnek a gazdálkodás elvei, mint az emberi társadalomban. Elgondolkodtatott megállapítása, mely szerint a világ összes országának nemzeti összterméke egy év alatt nem hoz annyi jövedelmet, profitot, mint a teljes bioszféra. S a növények mikro- és makrovilágában éppúgy megtalálhatók a gazdák, vállalkozók, kalandorok, élősködők, arisztokraták és lumpenek, mint emberi világunkban. A legfőbb tanulságok között arra mutatott rá, hogy óriási időkorok alatt egymáshoz szokott élet-társulások egyetlen tagjának az eltüntetése, kiirtása az egész rendszer egyensúlyának a megbomlását eredményezheti. Akárcsak a népek, nyelvek, emberi közösségek esetében.

Várnagy Elemér pécsi tanár, Európa első „romológiai” tanszékének létrehozója a cigányokkal való természetes együttélés tapasztalatait elemezve arra hívta fel a figyelmet, hogy nem a különbségeket érdemes keresni az együttélés során, hanem azokat a vonatkozásokat, amikben a magunkéval hasonlóságot találunk. A cigánygyerekek nevelésében a személy-központú, s egyben közösségfejlesztő pedagógia alkalmazását tartja a legelfogadhatóbbnak. A magyar cigányság sok évszázados együttélése kultúránkkal rengeteg értéket teremtett, amelyek közös értékeink, s ezt a pedagógiánkban is érdemes érvényesíteni.

Egy intenzív pedagógustábor mindennapjai írásban szinte elmondhatatlanok. Beleszövődnek az erdélyi történelmi tudat és az anyanyelvi kultúra örömei. Ezt az örömet az olyan polihistorok, tudós emberek, élet-mesélők tudják továbbadni, mint a sepsiszentgyörgyi Kisgyörgy Zoltán, a *Háromszék* újságírója, akiről csak szűkebb környezete tudja, hogy ízes, székely humorával, hallgatóságát nevetéssel halálra csiklandozó előadómódjával képes az egész környezet világszínvonalú, teljes bemutatására. Olyant tud, amit egy Einstein–Menuhin–Teller válogatott csapat sem tudna bemutatni. Körülnéz a tájon, és egyszerre mondja el a régió művelődéstörténetét, geológiai, földtörténeti, régészeti, vízrajzi, erdészeti, biológiai, növényi és állattani, majd magyar és román humán történelmét, pedagógiai, művészeti emléktárát. Mindehhez ráadásul csatolja a háromszéki székelyek csípős szókimondását, velős tréfáit, imígyen jelképezve a tábori fejlesztés „intenzivitását”. E modellben minden gondolat olyan, mint a lórúgás.

Az összefoglalás halálosan erős dózisként hat, s aki az első három nap még nem akarta megváltoztatni saját életét, az a tábor végére biztosan megteszi.

Molnár Imre budapesti történész mélyreható előadásán részt véve jött rá sok táborlakó, hogy történelmünk itt, Közép-Európában hány nemzet történelmével közös, sok ezernyi finom szállal, személyes életekkel vagyunk egymáshoz szöve, varrva. S nem kevés az, amire e táj lakói büszkék lehetnek. Nemcsak a nyugati kultúrának lenne mit átadnia számunkra, de a közép- és kelet-európai régió közös tapasztalataiból is volna mit tanulnia az Európai Uniónak.

Nyelvi környezetünkről, nyelvünk, nyelvjárásaink, hagyományaink átörökí-tésének fontosságáról, mint a múlt és jelen közötti kapcsolat megteremtésének eszközéről kevesen tudnak olyan sok, megrendítően gazdag dokumentumot, mint Péntek János és Tánczos Vilmos kolozsvári egyetemi professzorok. Péntek tanár úrtól is megtanulhatjuk, mi módon kapcsolódik össze a nyelvi, biológiai, közösségi tudás a természetes folklorikus környezetben és nevelésünkben. A nyelv önismereti, tájékozódási, kifejezési, társaságteremtő eszközünk, sőt jogunk, jelenünk és jövőnk. Tánczos tanár úr gyűjtései viszont arról győznek meg, hogy létünk összefügg hagyományunkkal, és persze, transzcendenshez való kapcsolatunk minden életmegnyilvánulásunkban rólunk vall, rólunk mutat tükröt.

Ami a szellemi szféra után környezeti figyelmünket visszavezetheti hétköznapjainkba – az a pénz. Ez a sokat szidott, lenézett, bálványozott furcsa eszköz mint történelemformáló tényező szintén a környezeti nevelés hatáskörébe tartozik, hiszen a pénz kezelni tudása kultúránk része, s így elképzelhetetlen az élet nélküle a mai világban. Ezért nem ártana az iskolában is beszélni róla, indítványozta Varga István, a vállalkozásait ismertető előadó. Megfontolandó ötleteit a nevelés szellemesen hasznosíthatná a gyerekek játékos iskola-pénz forgalmazásában.

Elek István író, közalapítványi elnök a civil közösségek és a társadalmi véleményformálás felelősségét elemezte, de tanulságai közvetlenül hasznosíthatónak tűnnek az iskola világában is. A pedagógus maga is közösségi vezető, s természetesen véleményformáló is. A közbeszéd, az értékközvetítés minősége generációk jövőjét befolyásolta mindig, s most is.

Az írásunkat olvasó gyanútlan pedagógus eddig csak az előadások sajátosságát fedezhette fel, pedig ebből még nem ismerhető meg a „gondolkodótábor”-típusú intenzív nyári pedagógus-továbbképzések lényege. A modelltábor valódi különlegességét az elmélet, gyakorlat, alkotó kipróbálás, valamint a társaslélektani, társaslogikai, filozófiai szempontok egysége és a folytonos viszonzyszemlélet jelenléte jelentette. Az előadások egyébként sem „lógtak” a magas közlések festett egén, hanem állandó vezetettséggel, visszakerdezővel valósultak meg. S nem voltak középpontban. Az előadások inkább csak alkalmak, ürügyek voltak a lényegi történésekhez. Az igazán fontos tevékenység ugyanis a kiscsoportos foglalkozásokban zajlott. Ezek a zárt, családi közegű kiscsoportok hozták létre a kitárulkozást, a személyes megértést, az önismeret-fejlesztést, az eltérő értékrendű emberekkel való, megtanulható kommunikációt.

Ha képszerű vázlatot kérne valaki az intenzív modell-táboroknak a szerkezetéről, talán így modellezném: jogi–művészeti–tudományos–társadalmi–vallási társasviszonyulásaink sora követi egymást. A napok egymásra tervezettségére nemcsak az egymásra épülő témák, hanem az egymást kiegészítő viszonyok felismertetését is jelenti. Viszonyulunk környezetünkhez. Ezt segítették a gyakorlati megfigyelésekre is lehetőséget adó kirándulások, terepbejárások. Körbebarangoltuk a tábor természeti helyszínét, a mezők virágainak, erdei élőlényeknek és emberi tájművelésének gondos megfigyelésével. Hosszasan tanulmányoztuk a temető jeleit, a kerítések, épített környezetek, egymás mellett lakó emberi sorsok formáit, tanulságait. Az idő múlandósága is az élet jelenvalóságára figyelmeztetett. Mindenkit, akinek van szeme a látásra.

Több városba is ellátogattunk, megismerkedve a székely, valamint a szász, cigány és román kultúra épületeivel, hagyományaival. Lenyűgöző volt Prázmár, Brassó, Sepsiszentgyörgy és a dombok között megbúvó csendes kis falvak építészeti, emberi tanulsága, látványa.

Népdalgyűjteményünket gazdagították az esti közös éneklések s az élőzenét hozó táncházak. Mozogtunk is eleget. Táncal, gondolattal, szóval, cselekedettel (s mulasztásaink bevallásával), lélekkel. Mivelhogy mozgás nélkül könnyen megfázhat a didergő pedagógus.

Továbbképzést próbált ez a tábor is. Pedagógusoknak adott önnevelést, önismeretet, fizikai, természeti, társadalmi környezetben való eligazodást. Hát ekként éltük a mi kis „intenzív” táborunkat a megújulás reményében, rekultivációra, rehabilitációra, s revitalizációra készen. (A sok elegáns tudományos műszó „RE” – jele csak bevezetést jelent egy igazi RE-formhoz.)